

Сергій Коваленко

ДВНЗ «Уманський ДПУ імені Павла Тичини»

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

(Етнолінгвістика)

СТРУКТУРНІ СКЛАДНИКИ КОНЦЕПТУ ВЛАДА В АНГЛОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановка проблеми. Розширення міжнаціональних і міжетнічних контактів США призвело до того, що існують певні проблеми у вербальній комунікації “англо-американців” з представниками іспаномовних етносів. Відповідно, актуальністю нашого дослідження визначається необхідністю вивчення комунікативної поведінки відповідних етносів та пошуку можливих шляхів виходу у вирішенні поставленої проблеми.

Аналіз джерел і публікацій. Явище вербальної комунікації “англо-американців” з представниками іспаномовних етносів досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці: І.А. Бехт, Т.А. Дейк, І.В. Іванов, О.С. Іссерс, О.Л. Каменська, Г.Г. Почепцов, Е.А. Селіванова, М.М. Філіппова, Y.Y. Kim.

Формулювання цілей статті. В нашому дослідженні ми виділили дві основні цілі:

- 1) явище комунікативного конфлікту між американцями європейського походження з іспаномовними етносами;
- 2) стратегія приниження, як засіб захисту від негативно налаштованого співрозмовник, який є представником іншого етносу.

Виклад основного матеріалу статті.

Встановлення структури концепту залишається дискусійним питанням. У лінгвокогнітології досить поширеною є польова модель концепту З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, згідно з якою концепт містить: 1) ядро – прототипову одиницю з найбільшою чуттєво-наочною конкретністю, що може бути як

загальнонародною, так і груповою й індивідуальною; 2) базові шари, що розрізняються за ступенем абстракції й послідовно нашаровуються на ядро (порівн.: толерантність – політична, наукова, побутова, педагогічна, релігійна, спортивна, музична тощо); 3) інтерпретаційне поле концепту, що залучає оцінки та трактування змісту ядра концепту національною, груповою та індивідуальною свідомістю [3, с. 60-64].

Автори моделі, пов'язують ядро концепту з чуттєво-наочним образом, який репрезентує той чи інший концепт в індивідуальній свідомості і який можна встановити лише на підґрунті психологічного експерименту (автобус → жовтий; мистецтво → картини; релігія → люди, що моляться). 'Базові шари концепту' ('семи'), тобто сукупність його концептуальних ознак ('сем') насправді ототожнюються з базовими семантичними ознаками слова-імені концепту, що виводяться на підставі аналізу дефініцій, синонімічного та антонімічного рядів, частиномовних репрезентацій слова-імені концепту та прикладів його актуалізації у тексті. Інтерпретаційне поле концепту формується оцінками, настановами, висновками, закодованими у пареміях, афоризмах, фразеологізмах та прецедентних текстах [там само].

Якщо слідувати цій польовій моделі, то ядром концепту ВЛАДА слід визнати наглядно-чуттєвий образ (наприклад, образ президента чи головнокомандувача); 'базовими шарами' – семантичні ознаки, встановлені на підґрунті вивчення усіх можливих відтінків значення лексеми *power*, виявлених на підґрунті компонентного аналізу лексеми та її синонімів й антонімів, а також їх вживання у тексті; інтерпретаційним полем концепту – настанови, оцінки та висновки, віддзеркалені в прислів'ях та афоризмах типу *There must not be a balance of power; not organized rivalries, but an organized common peace* (W. Wilson). *Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely* (J. Acton).

Таке трактування структури концепту викликає критику. Зокрема, А. П. Мартинюк висловлює аргументи, що не дозволяють з ним погодитися [2, с. 10]. По-перше, визиває заперечення еkleктичність методів, застосованих для побудови моделі концепту: для встановлення ядра необхідний експеримент, у

той час як методика встановлення базових шарів вичерпується компонентним аналізом, а інтерпретаційного поля – контекстуальним аналізом, які входять до арсеналу традиційних методів лінгвістики (структурної та функціональної семантики). По-друге, дані, отримані на підґрунті традиційних методик аналізу значення мовних одиниць, що репрезентують концепт, не верифікуються аналізом їхніх дискурсивних реалізацій з використанням дискурсивних методик, зокрема, методики когнітивно-прагматичної інтерпретації значення, яка дозволяє прогнозувати інференції інтерпретатора, що дає можливість уточнити як понятійний зміст концепту, так і його оцінні інтерпретації, які не можна зводити лише до паремій та інших ‘оцінно навантажених’ текстів.

У лінгвокультурологічній моделі структури концепту Ю. С. Степанова виділено три структурних верстви: 1) основну актуальну ознаку, відому кожному носію культури і значущу для нього; 2) додаткову чи декілька додаткових пасивних ознак, актуальних для окремих груп носіїв культури; 3) внутрішню форму концепту, не усвідомлювану у повсякденному житті, відому лише спеціалістам, але таку, що визначає зовнішню знакову форму вираження концептів [4, с. 47-48].

Більшість лінгвокультурологів розрізняють понятійний, образний та ціннісний складники концепту. Понятійний складник містить лише фактичну інформацію про реальний чи уявний об’єкт, яка слугує підґрунтям для формування концепту; образний складник репрезентований когнітивними метафорами, що підтримують концепт у мовній свідомості; ціннісний складник визначає місце репрезентованого концептом феномена в системі аксіологічних орієнтирів лінгвокультурного соціуму.

Намагаючись узгодити модель Ю. С. Степанова з найбільш поширеним лінгвокультурологічним трактуванням, Г. Г. Слишкін залучає усі три ознаки, виділені Ю.С. Степановим, до понятійного складника концепту. З такою точкою зору важко погодитися, оскільки у підґрунті усіх трьох ознак культурного концепту за Ю. С. Степановим лежить як понятійна, так і образна й ціннісна інформація, тобто “все те, що робить його фактом культури – вихідна форма

(етимологія); стиснута до основних семантичних ознак історія; сучасні асоціації, оцінки тощо”. Саме наявність у структурі концепту інформації такого роду робить його відмінним від поняття, що ‘мислиться’, тоді як концепт ‘переживається’ як “предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень”.

Питання про зміст понятійного складника концепту теж слід віднести до числа дискусійних. Так, С. Г. Воркачев відмежовує понятійний складник від значущісного, визначаючи перший як усе “те у змісті концепту, що не є метафорично образним і не залежить від внутрішньо системних (‘значущісних’) характеристик його мовного імені [1, с. 80]. До значущісних характеристик, відповідно, віднесено повний семантичний опис синтагматичних та парадигматичних зв’язків слова-імені концепту, побудову синонімічного й антонімічного рядів імені концепту, його етимологічний аналіз, встановлення його частиномовних реалізацій і словотворчої продуктивності.

Ми погоджуємося з думкою А. П. Мартинюк, яка наголошує, що ‘значущісний’ складник концепту не можна поставити в один ряд із понятійним та образним (ціннісним) складниками, тому що він лежить у мовній тілесно-матеріальній площині мовного знаку, яка дана досліднику в чуттєвому досвіді й відкриває доступ до аналізу понятійної, образної та ціннісної інформації, що лежить у ментальній ідеальній площині концепту. Лінгвіст отримує доступ до аналізу структури концепту саме через засоби вербалізації концепту, що репрезентують усі види знань про феномен, який стоїть за ними, “усе, що підведене під один знак і визначає буття знаку як певної когнітивної структури”. Відповідно, концепт є структурою, що виводиться із синтагматичних та парадигматичних відносин засобів його вербалізації, зафіксованих у тексті. “Мовна свідомість розкриває ті уявлення про час, долю, совість, владу, свободу, думку тощо, що склалися в культурі і відображені у мові, в першу чергу через фіксовану сполучуваність імен *час, доля, совість, влада, свобода, думка*. Частиномовна належність цих слів... свідчить, що явища, які стоять за ними, мають характер субстанції, тобто того, що існує в собі і дякуючи собі як носій властивості, стану, дії”. Отже, виключаючи з аналізу понятійного складника

концепту усе те, що “не залежить від внутрішньо системних ‘значущісних’ характеристик його мовного імені”, лінгвіст пориває з власне лінгвістичним аналізом і зосереджується на логічному аналізі абстрактного поняття, що відрізняється від концепту саме тим, що не має мовної прив’язки, тобто не є смисловою площиною мовного знаку [2, с. 11].

Література:

1. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. – М.: ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 236 с.
2. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі // Вісник Харківського національного університету. Серія “Романо-германська філологія”. – 2006. – № 725. – С. 9 – 12.
3. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А.Стернин. – Воронеж : Изд-во «Истоки», 2001. – 192 с.
4. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с.

Коваленко Сергій Олександрович
20301 вул. Радянська, буд. 6, кв. 4,
м. Умань Черкаської області
Україна
SerSerge@meta.ua
0636564928

Викладач Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини